

ایستادگی در راه علم

گروه حقوق

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد در رشته: حقوق

گرایش حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی حقوق مترتب بر اموال و مالکیت بر اشیای مجازی در فضای سایبری با

نگرشی بر حقوق کامن لا

استاد راهنما:

دکتر مریم میراحمدی

پژوهشگر:

مجتبی یعقوبی محمودآبادی

تابستان ۱۴۰۱

تقدیم به:

آنان که مهر آسمانی شان آرام بخش آلام زمینی ام است.

«به استوارترین تکیه گاهم، دستان پر مهر پدرم»

«به سبزترین نگاه زندگیم، چشمان پر از محبت مادرم»

که هرچه آموختم در مکتب عشق شما آموختم و هرچه بگو شتم قطره ای از دریای بی کران مهر ربانی تان را سپاس توانم بگویم.

امروز، هستی ام به امید شماست و فردا کلید باغ بهشتم رضای شماست.

سپاسگزاری:

به مصداق «من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق» بسی شایسته است از استاد فرهیخته و فرزانه سرکار خانم دکتر مریم میراحمدی که با کرامتی

چون خورشید سرزمین دل را روشنی بخشید و گلشن سرای علم و دانش را بار آسمانی های کار ساز و سازنده بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر نمایم.

چکیده

امروزه استفاده از فضای سایبر به علت تغییر شیوه ارتباطات و معاملات، بسیار گسترش پیدا کرده است. استفاده از این نهاد موجب شده است که مفاهیم حقوقی جدیدی نیز ظهور پیدا کند، فعالیت‌های اقتصادی بیشتر افراد در فضای مجازی صورت می‌گیرد و محتواهای ایجاد شده و داده‌های ارائه شده در این فضا اغلب ارزش مادی دارند. ما در این پژوهش در صدد هستیم به این سوال پاسخ دهیم که چه حقوقی بر اموال و مالکیت بر اشیا مجازی در فضای سایبری حاکم است؟ هدف اصلی از پرداختن به این موضوع این است که ماهیت حقوق مالی ارائه شده در فضای سایبر را بشناسیم و آن را با دسته بندی سنتی مربوط به حقوق مالی تطبیق دهیم. پژوهش حاضر به صورت توصیفی تحلیلی با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای صورت گرفته است. در نهایت با توجه به مطالب ارائه شده در این پایان نامه به این نتیجه می‌رسیم که اموال مجازی با سایر حقوق مالی متفاوت است و نمی‌توانیم آنها را جز حقوق عینی، دینی و یا معنوی تلقی نماییم. لازم است که برای اموال مجازی یک نهاد مستقل در حقوق مالی قائل شویم و آن را در کنار تقسیم بندی سنتی اموال به مادی و غیر مادی به اعیان و منافع بیافزاییم در ارتباط با رابطه اشخاص با اموال مجازی دو رویکرد وجود دارد، مطابق رویکرد نخست که از آن به عنوان رویکرد حقوق قراردادهای یاد می‌شود اموال مجازی موضوع حقوق قراردادهای می‌باشد به این معنا که رابطه اشخاص با اموال مجازی نوعی رابطه قراردادی یا دینی می‌باشد. این دیدگاه در واقع بیشتر در صدد است که از حقوق ارائه دهندگان خدمات اینترنتی حمایت نماید، علاوه بر آن دیدگاه دیگری تحت عنوان رویکرد حقوق اموال وجود دارد که اموال مجازی را موضوع حقوق اموال می‌داند در واقع مطابق با این رویکرد رابطه افراد با اموال مجازی وصف عینی دارد. هدف اصلی این دیدگاه بیشتر حمایت از حقوق مالی کاربران است. این دیدگاه حق افراد بر اموال مجازی در فضای سایبری را نوعی حق عینی و مالکانه می‌داند. در نهایت باید توجه داشت که تقسیم بندی های سنتی حقوق اموال در قانون مدنی دیگر جوابگوی نیازهای نوین جامعه بشری در عالم حقوق نیستند و لازم است که این تقسیم بندی ها با توجه به الگوها و نمونه های جدید اموال مجازی اصلاح گردد.

واژگان کلیدی: فضای سایبر، اموال، مالکیت، اشیا مجازی، حق عینی، حق دینی.

فهرست مطالب

- مقدمه..... ۱
- الف: بیان مساله ۱
- ب: اهمیت و ضرورت تحقیق ۳
- ج: پیشینه تحقیق ۳
- د: سوالات تحقیق ۴
- ه: فرضیات تحقیق ۵
- و: سازماندهی تحقیق ۵

فصل اول: کلیات

- مبحث اول: مفاهیم ۲
- گفتار اول: فضای سایبری ۲
- گفتار دوم: مالکیت ۴
- مبحث دوم: بررسی حقوقی فضای سایبری ۶
- گفتار اول: رابطه حقوق و فضای سایبری ۸
- بند اول: حقوق فضای سایبری ۱۰
- بند دوم: چالش های حقوقی فضای سایبری ۱۲
- الف: افراد در فضای سایبری ۱۲
- ب: چپستی فضای سایبری از حیث مکان ۱۳
- ج: تبدیل داده به اطلاعات در فضای سایبری ۱۵

- گفتار دوم: مصادیق اموال در فضای سایبری و دکترین در آن ۱۶
- بند اول: اموال در فضای مجازی ۱۸
- الف: اشیاء مجازی ۱۹
- ب: آواتار ۲۰
- ج: حساب کاربری ۲۱
- بند دوم: اموال فضای سایبری ۲۲
- الف: نام دامنه ۲۳
- ب: وب سایت ۲۴
- ج: وب لاگ ۲۵
- د: رایانامه ۲۶
- بند سوم: بررسی دکترین فضای مجازی کشور مبتنی بر تفکر اسلامی ۲۸
- مبحث سوم: بررسی رمز ارز و انواع آن از نظر بانک مرکزی ۲۹
- گفتار اول: تعریف رمز ارز ۲۹
- گفتار اول: معرفی اجمالی برخی از مهمترین رمزارزها ۳۰
- بند اول: بیت کوین ۳۰
- بند دوم: اتریوم ۳۲
- فصل دوم: ماهیت شناسی فضای سایبری و عوامل نقش آفرین شورای عالی فضای مجازی و کارآمدی آن
- مبحث اول: ماهیت شناسی فضای سایبری و اموال در آن ۳۴
- گفتار اول: ماهیت شناسی حقوقی فضای سایبری ۳۴

- بند اول: ماهیت حقوقی فضای سایبری ۳۴
- بند دوم: آثار حقوقی فضای سایبری ۳۵
- الف: فضای سایبری به مثابه ظرف محتوی حقوقی ۳۶
- ب: تحقق اموال و مالکیت در فضای سایبری ۴۰
- گفتار دوم: ماهیت اموال مجازی از منظر فلسفی ۴۲
- بند اول: ماهیت انتزاعی ۴۳
- بند دوم: ماهیت حقیقی ۴۴
- بند سوم: ماهیت انتزاعی ۴۶
- بند چهارم: وجود مجازی ۴۷
- گفتار سوم: ماهیت اموال مجازی از منظر علم و حقوق ۴۹
- بند اول: اموال مجازی در قالب مادی ۵۱
- بند دوم: اموال مجازی در قالب غیرمادی ۵۸
- بند سوم: اموال مجازی در قالب اموال دیجیتال ۶۰
- مبحث دوم: عوامل موثر در نقش آفرینی شورای عالی نظارت بر فضای سایبری ۶۲
- گفتار اول: عوامل مشوق فعالیت شرکت‌های خارجی در فضای سایبری ۶۲
- گفتار دوم: درآمدزایی ۶۳
- گفتار سوم: نقش جمعیت ۶۳
- گفتار چهارم: نقش کیفیت بستر اینترنت ۶۶
- گفتار پنجم: نقش سرعت انتقال ۶۶

مبحث سوم: کارآمدی شورای عالی نظارت بر فضای سایبری و نقش آن در به دست گیری سهم بازار ۶۷

گفتار اول: شورای عالی نظارت بر فضای سایبری و کارآمدی آن ۶۷

گفتار دوم: دسترسی به سرورهای امن ۷۰

گفتار سوم: قابل اطمینان بودن اتصال به شبکه اینترنت ۷۰

گفتار چهارم: به دست گیری سهم بازار ۷۱

فصل سوم: بررسی تطبیقی حقوق مترتب بر اموال و مالکیت و رابطه اشخاص با اشیای مجازی در فضای

سایبری

مبحث اول: مال انگاری اشیاء در نظام حقوقی ایران و کامن لا ۷۳

گفتار اول: رویکرد حقوق ایران ۷۴

گفتار دوم: حقوق کامن لا ۷۵

مبحث دوم: مقایسه تطبیقی حقوق مترتب بر اموال و مالکیت بر اشیای مجازی در فضای سایبری ۷۶

گفتار اول: حقوق مترتب بر اموال و مالکیت بر اشیای مجازی در حقوق ایران ۷۶

بند اول: قابلیت دادوستد داده ها ۷۷

بند دوم: بررسی جرایم علیه اموال برای داده ها ۷۷

الف: سرقت رایانه ای ۷۷

ب: کلاهبرداری رایانه ای ۷۸

ج: تخریب رایانه ای ۷۹

گفتار دوم: حقوق کامن لا ۸۱

مبحث سوم: بررسی تطبیقی حقوق مترتب بر رابطه اشخاص با اشیای مجازی ۸۵

- گفتار اول: رابطه اشخاص با اشیاء مجازی در فقه و حقوق ایران ۸۵
- بند اول: بررسی رابطه اشخاص با اشیاء مجازی از منظر فقه ۸۵
- بند دوم: بررسی رابطه اشخاص با اشیاء مجازی از منظر ملک و حق ۸۸
- گفتار دوم: بررسی رابطه اشخاص با اشیاء مجازی از منظر حقوق کامن لا ۹۱
- بند اول: بررسی رابطه به عنوان یک حق دینی در حقوق کامن لا ۹۲
- الف: منشاء قراردادی ۹۲
- ب: برخورداری از اوصاف حقوق دینی ۹۴
- ج: عدم استقلال کامل کاربران ۹۶
- د: تایید رویه قضایی ۹۷
- بند دوم: بررسی رابطه به عنوان یک حق عینی ۹۸
- الف: توصیف عینی از داده ها ۹۹
- ب: برخورداری از اوصاف حقوق عینی در حقوق کامن لا ۹۹
- ج: تایید رویه قضایی ۱۰۱
- نتیجه گیری ۱۰۳
- فهرست منابع ۱۰۵

الف: بیان مساله

مطابق نظر دانشمندان انسان به علت زندگی در عصر ارتباطات یک موجود دو زیستی تلقی می‌شود. یکی از زیست‌های انسان زندگی در جهان مادی می‌باشد و صورت دیگر آن زندگی در جهان مجازی است که به صورت غیر فیزیکی انجام می‌شود. زندگی غیر فیزیکی یا جهان مجازی در واقع همان فضای سایبری است که با گسترده‌تر شدن دامنه دانش‌هایی مانند فناوری اطلاعات و ارتباطات تبدیل به یکی از اجزای اساسی زندگی بشر شده است. برخی از دانشمندان معتقد هستند که فعالیت در فضای مجازی بسیار به یک زندگی کامل نزدیک است. علت اصلی این امر این است که امروزه فناوری اطلاعات مرزهای دنیای واقعی را پشت سر گذاشته است و فرصت‌های مختلفی را در دسترس انسان‌ها قرار داده است. امروزه انسان‌ها در فضای مجازی علاوه بر انعقاد قرارداد، اقدام به تجارت و یا خرید، تبلیغ، مشاهده فیلم و سریال، انجام ارتباطات و آموختن می‌نمایند. از آنجایی که محدودیت‌های زندگی اصلی در دنیای مجازی وجود ندارد فرصت‌های بیشتری برای انسان‌ها در جهت پیشرفت مهیا است.

امروزه تعاملات انسان‌ها و انجام فعالیت‌هایشان وابستگی عمیقی به فضای مجازی دارد، بسیاری از کسب‌وکارها و یا انجام تحقیقات و سرگرمی‌ها در فضای مجازی صورت می‌پذیرد. وجود تفاوت بین دنیای اصلی و مجازی باعث شده است که دانشمندان ابعاد مختلف استفاده از این فضا را در حوزه‌های مختلف علوم انسانی، و علوم فنی و تجربی مورد بررسی قرار دهند. بحث مربوط به تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی بر شیوه زندگی انسان‌ها بیشتر موضوع علم روان‌شناسی می‌باشد اما دانش حقوق نیز جهت سامان‌دهی قواعد مربوط به استفاده از این ابزار نوین لازم است مورد توجه قرار گیرد. علم حقوق همچنان که روابط افراد را در جامعه تنظیم می‌کند ناگزیر است که در دنیای مجازی نیز به این روابط سامان دهد. در واقع حاکمیت قانون در دنیای مجازی نیز یکی از ضرورت‌های اصلی این فضا محسوب می‌شود. همچنان که یک فرد و حقوق متعلق به او در دنیای واقعی مورد حمایت قوانین قرار می‌گیرد باید همان حقوق در فضای مجازی نیز شناخته شده و مورد توجه و حمایت باشد.

به جرئت می‌توان گفت حمایت کردن از شهروندان فضای مجازی از لوازم و ابزارهای اساسی زندگی بشر در عصر حاضر محسوب می‌شود. در بسیاری از موارد افراد در فضای مجازی مانند دنیای واقعی یک زندگی حقوقی متعلق به خود را دارد که لازم است به وسیله قوانین و مقررات این روابط و زندگی‌ها سامان‌دهی شود. از جمله مهم‌ترین

حقوقی که در کنار سایر حقوق فردی برای افرادی که در جامعه مجازی زندگی می‌کنند در نظر گرفته می‌شود حقوق مالی می‌باشد به بیانی دیگر حقوقی که ارزش اقتصادی دارند بیشتر مورد توجه قوانین هستند چراکه بیش از سایر موارد مورد سودجویی قرار می‌گیرند. به‌طور کلی باید قائل به این امر شویم که لازم است در فضای مجازی نیز یک رژیم حقوقی مربوط به اموال و مالکیت برقرار شود تا بدین نحو بتواند از حقوق افرادی که در این فضا مالک معنوی یک محصول هستند حمایت نماید.

مالکیت و اموال از جمله مهم‌ترین مباحث حقوقی هستند که در حوزه‌های مختلف قراردادهای مسئولیت مدنی و... مورد بررسی قرار می‌گیرند. هدف اصلی از رژیم حقوقی اموال و مالکیت حمایت کردن از حقوق مالی می‌باشد. فلذا لازم است که مفهوم مال را در فضای مجازی بشناسیم و بدانیم که چه مواردی در این سیستم مال محسوب می‌شود و مالکیت بر این اموال در فضای مجازی به چه نحوی خواهد بود. این مسئله می‌تواند نقطه‌ی آغاز چالش‌های حقوقی مهم در حیطه اموال و مالکیت در ارتباط با ماهیت پدیده‌های نوظهور باشد.

به‌طور کلی در طول زندگی بشر مال مصادیق متعددی داشته‌است و همگام با پیشرفت تکنولوژی و فناوری مصادیق و مفاهیم مربوط به مال نیز تغییر کرده‌است در واقع در کنار تحولات اقتصادی، سیاسی، علمی و فرهنگی قوانین نیز به‌روز می‌شوند. فلذا به‌نظر می‌رسد در دوره کنونی که عصر فناوری ارتباطات هست لازم است که در مفهوم مال بازنگری شده و آن را توسعه دهیم به‌نحوی که برخی از اموال موجود در فضای مجازی را که ارزش اقتصادی دارند، شامل مفهوم مال شود.

در این زمینه ممکن است در بین حقوق‌دانان در ارتباط با مفهوم مادر فضای اینترنتی و فضای مجازی اختلاف نظر وجود داشته باشد، مسلماً ریشه این اختلاف نظر در ماهیت متفاوت این اموال می‌باشد. از آنجایی که این اموال در گذشته وجود نداشته‌اند و هیچ‌گونه تجربه‌ای نسبت به ارزش اقتصادی آن‌ها در گذشته نبوده‌است لازم است که زمینه‌های علمی و حقوقی مربوط به مال تلقی کردن این اشیاء مجازی مورد بحث و بررسی قرار بگیرد. سوالاتی که در این زمینه مطرح می‌شود متعدد است، به‌عنوان مثال نخستین سوالی که به ذهن یک حقوق‌دان در این حیطه متبادر می‌شود این است که آیا مصادیق غیرملموس در فضای مجازی نمی‌توانند ذیل مفهوم مال قرار گیرند؟ در صورتی که این مصادیق مال تلقی شود آیا نوع جدیدی از مال هستند و یا نه ذیل رژیم حقوقی سابق قابل بررسی می‌باشد؟ و از همه مهم‌تر این که آیا می‌توانیم برای شیئی که نه وجود خارجی دارد و از نظر فیزیکی قابل توصیف است اما مالیت و مالکیت قائل شویم؟

درجهت پاسخ به سؤال‌های فوق لازم است که اصطلاحات جدیدی را مورد توجه قرار دهیم و بشناسیم باید توجه داشت که علم حقوق نیز باید همگام با توسعه دانش و فناوری به‌روز شود و قواعد مورد نیاز بشر در این حیطه را تدوین کند. عدم پذیرش یک نهاد نمی‌تواند مانع گسترش فناوری و تکنولوژی شود بلکه صرفاً چالش‌های متعددی را در استفاده از نهادهای نوین مربوط به فناوری ایجاد می‌کنند. ما در این پژوهش در صدد هستیم که حقوق مترتب بر اموال مالکیت مجازی را در فضای سایبری بررسی کنیم. در این راستا شناخت قوانین سایر کشورها به‌ویژه حقوق کامن لا می‌تواند راه‌گشا باشد.

ب: اهمیت و ضرورت تحقیق

از آنجایی که استفاده از فضای مجازی امروز روبه‌گسترش می‌باشد و این فضا یک ابزار لازم و ضروری درجهت ادامه زندگی بشر محسوب می‌شود فلذا شناخت قواعد و قوانین مربوط با این نهاد بسیار مهم و ضروری است. یکی از مباحث مهم در حوزه حقوق خصوصی که بسیار مورد توجه حقوق‌دانان است بحث مربوط به اموال و مالکیت می‌باشد، مال تلقی کردن برخی از اشیاء باعث می‌شود که قواعد منحصر به فردی در ارتباط با آن‌ها جریان پیدا کند، فلذا بررسی اموال مجازی از این جهت که مال تلقی می‌شوند یا خیر بسیار مهم و ضروری می‌باشد. بحث مربوط به مالکیت بر اموال مجازی بدان جهت که برای فرد حقوق و تکالیفی ایجاد می‌کند از مباحث مهم و ضروری می‌باشد فلذا لازم است که دامنه این بحث به‌طور دقیق و روشن مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

ج: پیشینه تحقیق

در کتاب مقدمه حقوق سایبر نوشته سیامک قاجار قیونلو، که در سال ۱۳۹۱ در تهران توسط نشر میزان چاپ شده است برخی از قواعد حقوقی حاکم بر فضای مجازی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است در این کتاب تعدی به سایت‌ها و یا استفاده از علائم مربوط به برخی از سایت‌های معتبر تجاری از نظر حقوقی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و جرم‌انگاری شده است در واقع به‌طور غیرمستقیم بحث مربوط به مالکیت بر این اموال در فضای مجازی توسط نویسندگان این کتاب پذیرفته شده است بدون این که در ارتباط با ماهیت و ابعاد بحثی مطرح شود، تفاوت اصلی این منبع با پژوهش حاضر در این است که ما در صدد هستیم این موضوع صرفاً بحث مربوط به ماهیت این اموال و حقوق و تکالیف فرد مالک را مورد بررسی قرار دهیم این در حالی است که در کتاب مورد اشاره تمامی قواعد

مربوط به فضای سایبر به‌طور کلی مورد اشاره‌ی گذرای نویسنده قرار گرفته‌است و بدون این‌که وارد بحث ماهیتی مال بودن اشیاء موجود در فضای سایبر شود قواعد و احکام آن را مورد بحث و بررسی قرار داده‌است.

در کتاب شبکه‌های علمی مجازی از سعید رضا عاملی که در سال ۱۳۸۸ در تهران به‌وسیله‌ی انتشارات مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری چاپ‌شده است لزوم وجود قواعد منسجم در حوزه فعالیت‌های مجازی مورد اشاره قرار گرفته است در این کتاب شیوه‌ی استفاده و بهره‌برداری و همچنین حقوق و تکالیف دارندگان سایت‌ها، وبلاگ‌ها، وب سایت‌ها و سایر صفحات مجازی مورد اشاره قرار گرفته‌است منتهی قواعد حقوقی و ماهیتی مربوط به مال بودن این اشیاء و مصادیق بیان‌نشده است ما در صدد هستیم که فارغ از بیان احکام و آثار مربوط به استفاده از مصادیق موجود در فضای مجازی ماهیت اشیاء و یا ابزاری که در این فضا مورد استفاده قرار می‌گیرد را نیز از نظر حقوقی بررسی کنیم قاعداً در فرضی که این موارد مال تلقی شود رابطه صاحب این اشیا با این اموال از نوع مالکیت خواهد بود فلذا احکام مربوط به مالکیت و همچنین ویژگی‌های آن مانند حصری بودن و سایر موارد در ارتباط با این اشیا نیز جریان خواهد داشت.

۳- در کتاب حقوق مالکیت صنعتی در فضای سایبر از حمید رضا اصلانی که در سال ۱۳۸۹ توسط نشر میزان در تهران به چاپ رسیده‌است بحث مربوط به مالیت برخی از نرم‌افزارهای مورد استفاده در فضای مجازی مورد پذیرش قرار گرفته‌است اما در ارتباط با ماهیت و حقوق حاکم بر این اموال بحثی نشده‌است علاوه بر آن موارد و مصادیق مورد اشاره در این منبع صرفاً مرتبط با حقوق مالکیت صنعتی می‌باشد و در ارتباط با سایر رشته‌ها و سایر موارد مانند حقوق مالکیت ادبی و هنری بحثی نشده‌است و مشخص نیست که رابطه‌ی دارنده یک محصول فکری در حوزه مجازی از نظر حقوق مدنی به چه نحوی است آیا یک رابطه مالکانه می‌باشد؟ هرچند این کتاب با ارائه برخی از راهکارها در توجیه لزوم وجود مالکیت بین صاحب یک محصول در فضای مجازی با شیء مورد استفاده بسیار مفید و راه‌گشا است اما به‌علت جزئی بودن موضوع توانسته‌است تمامی ابعاد مربوط به موضوع پژوهش حاضر را پوشش دهد. فلذا ما در این پژوهش از آن جهت که بحث مربوط به مالکیت صاحب یک شیء در فضای مجازی را در ارتباط با تمامی مسائل و موارد مورد بررسی قرار می‌دهیم پژوهشی متمایز از کتاب مورد بحث خواهیم داشت.

د: سوالات تحقیق

سوال اصلی:

۱. حقوق مترتب بر اموال و مالکیت مجازی در فضای سایبری در حقوق ایران چه تفاوتی با حقوق کامن لا

دارد؟

سوالات فرعی:

۱. ماهیت مال مجازی چیست؟

۲. آیا می‌توان گفت که رژیم حقوقی که بر اموال و مالکیت حاکم است را می‌توانیم در ارتباط با فضای

مجازی نیز اعمال نماییم؟

ه: فرضیات تحقیق

فرضیات مرتبط با سوال اصلی:

۱. به نظر می‌رسد که مالکیت بر اشیاء در فضای مجازی و همچنین قواعد حقوق مرتبط با آن در حقوق کامن لا

نسبت به قانون ایران جایگاه وسیع‌تر و عمیق‌تری دارند. از نظر حقوقی این نهادها به صورت واضح و مبرهن در

حقوق کشور انگلیس و آمریکا پذیرفته شده است اما قواعد مربوط به آن در قانون ایران بسیار ضعیف است.

فرضیات مرتبط با سوالات فرعی:

۱. مال مجازی نوع جدیدی از اموال است که ماهیت متفاوتی از سایر اموال سنتی دارد اما معیارهای آن با

سایر اموال یکسان است.

۲. به نظر می‌رسد که می‌توان رژیم حقوقی حاکم بر اموال و مالکیت را در ارتباط با اموال مجازی نیز قابل

اعمال دانست منتها در برخی از موارد لازم است که قواعد ویژه و منحصر به فردی در این زمینه تدوین

گردد.

و: سازماندهی تحقیق

پژوهش حاضر به طور کلی در سه فصل تهیه و تدوین شده است؛

در فصل نخست که کلیات پژوهش است ابتدا مفاهیم مرتبط تبیین شده است و در ادامه به توصیف حقوقی

فضای سایبری و همچنین انواع و مصادیق اموال مجازی و دکتین فضای مجازی کشور مبتنی بر تفکر اسلامی

پرداخته شده است و در انتهای این فصل رمز ارز و انواع آن از نظر بانک مرکزی بررسی شده است.

فصل دوم این پژوهش با عنوان بررسی ماهیت اموال مجازی، عوامل موثر و نقش آفرینی شورای عالی نظارت بر فضای سایبری است. در مبحث اول این فصل ماهیت موضوع اموال مجازی بیان شده و در ادامه و در مباحث بعدی عوامل موثر در نقش آفرینی شورای عالی نظارت بر فضای سایبری و نقش شورای عالی نظارت بر فضای سایبری در به دست گیری سهم بازار بررسی شده است.

فصل سوم بررسی حقوق مترتب بر اموال، مالکیت در فضای سایبری و همچنین رابطه اشخاص با اشیای مجازی می باشد در این فصل حقوق مترتب بر اموال و مالکیت و نظام حمایت از حقوق مالی افراد در فضای سایبری در حقوق ایران و کامن لا بررسی شده و سپس حقوق مترتب بر رابطه اشخاص با اشیای مجازی مورد واکاوی قرار گرفته شده است.

فصل اول: کلیات

مبحث اول: مفاهیم

در این مبحث و جهت آشنایی هر چه بیشتر با موضوع به بررسی مفاهیم مرتبط خواهیم پرداخت.

گفتار اول: فضای سایبری

مفهوم فضا در مقابل مفهوم مکان به کار گرفته می شود. این دو مفهوم، تفاوت های اساسی باهم دارند. اولین وجه تمایزی که در جریان مقایسه مکان و فضا برجسته است، سطح انتزاع این دو مفهوم است. فضا در مقایسه با مکان، مفهومی بسیار انتزاعی و به سختی قابل تصور بوده به طوری که درک این مفهوم بدون واسطه درک مکان برای ما موجودات فیزیکی غیر ممکن است. گل محمدی در کتاب جهانی شدن، فرهنگ، هویت به نقل از مورلی و رابینز دیگر تفاوت ها را اینگونه بیان می کند که: فضا عبارت است از همه جا ولی مکان، جایی معین است. مکان، محتوا دارد ولی فضا نوعی خلاء است. مکان دو بعدی است درحالیکه فضا سه بعد دارد. مکان، قابلیت مرزبندی دارد اما فضا بی مرکز و نامتناهی است. و از زبان هال می گوید: مکان ها ثابت می مانند اما فضا می تواند در یک چشم به هم زدن تغییر کند و عوض شود. بنابراین فضا مفهومی بسیار گسترده تر و پیچیده تری نسبت به مکان دارد و شاید همین ویژگی های فضا است که باعث خاص شدن و به وجود آمدن دیگر خصوصیات فضای مجازی (اینترنت) شده است^۱.

واژه سایبر از لغت یونانی (Kybernetes) به معنی سکاندار یا راهنما مشتق شده است. سایبر، پیشوندی است برای توصیف یک شخص، یک شی، یک ایده و یا یک فضا که مربوط به دنیای کامپیوتر و اطلاعات است. در طی توسعه اینترنت، واژه های ترکیبی بسیاری از کلمه سایبر به وجود آمده است واژه "فضای سایبر" را نخستین بار "ویلیام گیbson (William Gibson)" نویسنده داستان علمی تخیلی در کتاب "نورومونسر (Neuromancer)" در سال ۱۹۸۴ به کار برده است. "سایبرنتیک" علم مطالعه و کنترل مکانیزم ها در سیستم های انسانی، ماشینی (و کامپیوتر ها) است.

فضای سایبر در معنا به مجموعه هایی از ارتباطات درونی انسانها از طریق کامپیوتر و مسائل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته می شود. یک سیستم آن لاین، نمونه ای از فضای سایبر است که کاربران آن

^۱ موظف رستمی، محمدعلی، نقش سایبر و فضای مجازی در جذب نوجوانان و جوانان به مسجد، دفتر مطالعات و پژوهش های مرکز رسیدگی به امور مساجد، ۱۴۰۰، ص ۱۳.

می‌توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. بر خلاف فضای واقعی، در فضای سایبر نیاز به جابجایی‌های فیزیکی نیست و کلیه‌ی اعمال فقط از طریق فشردن کلیدها یا حرکات "ماوس" صورت می‌گیرد. این عدم جابجایی فیزیکی، محققان را واداشت که به مطالعه برخی شباهت‌های فضای سایبر با حالت‌های ناهوشیاری، به‌خصوص حالت‌های ذهنی‌ای که در رویاها ظاهر می‌شوند، بپردازند.^۱

در واقع می‌توان گفت که فضای سایبر، گستره‌ای از ذهن است که می‌تواند تمامی اشکال زندگی منطقی را بسط و معنا دهد. شما می‌توانید حالت‌های متنوع و متفاوت ذهنی را از قبیل تخیلات، خیال‌پردازی‌ها، خیال‌پروری‌ها، توهمات، حالات هیپنوتیستیک و سطوح گوناگونی از هوشیاری را در فضای مجازی تجربه کنید. تحت این چنین شرایط است که فضای سایبر همانند دنیای "رویا" می‌شود. دنیایی که وقتی ما به خواب فرو می‌رویم، پدیدار می‌شود. فضای سایبر را نمی‌توان تنها یک "بزرگ شاهراه اطلاعاتی" ساده دانست. زیرا تجربه‌ی ذهنی ما در فضای مجازی با تجربه‌ی ذهنی ما زمانی که بی‌هیچ هدف و ارزشی خیال‌بافی می‌کنیم، کاملاً متفاوت است.

اصطلاح «فضای مجازی» یا به عبارت دقیق‌تر، «فضای سایبر» واژه‌ای نوظهور و متعلق به عصر فن‌آوری اطلاعات است که مترادف و معادل اینترنت و آنچه به دنیای رقمی مربوط می‌شود، در نظر گرفته شده است. واژه «سایبر (مجازی)» در واقع از اصطلاح سایبرنتیک «به معنای مطالعه مکانیسم‌های مورد استفاده در کنترل و منظم سازی سیستم‌های پیچیده انسانی و ماشینی، اقتباس گردیده است و در اینجا وصفی است برای هر آنچه متعلق به دانش « فن‌آوری اطلاعات (رایانه‌ها، اینترنت، سامانه‌های اطلاعاتی) و سایر فن‌آوری‌های مرتبط با آن است. برخی از کشورهای پیشرو در تعیین راهبرد امنیتی سایبری خود، فضای سایبری را این‌گونه تعریف نموده‌اند:

الف) فضای سایبری یک فضای شبه واقعی یا یک محیط انتزاعی است که ارتباطات الکترونیک، به ویژه از طرق اینترنت، در آن انجام می‌شود.

د) فضای سایبری عبارت است از یک محیط تعاملی ساخته شده از شبکه‌های متصل دیجیتالی (اعم از اینترنت) که زمینه ذخیره، پردازش و انتقال اطلاعات را فراهم آورده است.

^۱ - صدیق بنای هلن، مفاهیم سایبر اسپیس (ترجمه)، نشر مرکز تحقیقات و مطالعات رسانه‌ای روزنامه همشهری، شهرداری تهران، ۱۳۹۴، ص ۹.

ه) فضای سایبری عبارت است از یک شبکه به هم پیوسته با زیربنای فن آوری اطلاعات که شامل اینترنت و تمام شبکه های ارتباطی و مخابراتی و رایانه ای می شود و محیطی مجازی از اطلاعات را برای ارتباط مردم فراهم نموده است .

شاید به عبارت ساده تر بتوان گفت که منظور از فضای سایبری، همان شبکه جهانی اینترنت است. از این حیث که یک فضای ارتباطی تعاملی غیر فیزیکی غیر ملموس است، آن را «مجازی» و از این حیث که فاقد مرز و مکان و محدوده جغرافیایی است، آن را «فضا» نامیده اند. اگرچه «فضای سایبری» (در مفهوم مقابل دنیای واقعی در بسیاری از نوشته های حوزه فن آوری اطلاعات، با عناوین «فضای شبکه ای»، «فضای اینترنتی» «فضای الکترونیک»، «فضای دیجیتال»، «فضای آنلاین» نیز مورد خطاب قرار گرفته و دارای اوصاف مذکور است ولیکن با هیچ یک از مفاهیم مورد اشاره انطباق کامل معنایی ندارد. به نظر می رسد، می توان از منظر علم حقوق همگی این اوصاف را دربرگیرنده یک مفهوم واحد دانست و این مفهوم همان فضایی است که در مقابل مفهوم فضای واقعی قرار می گیرند. این فضای سایبری از این حیث که وسعتی به بزرگی جهان واقعی دارد گاهی «دنیای مجازی» یا «عالم مجازی» نیز نام گرفته است. به نظر نگارنده قیود «مجازی»، «اینترنتی»، «دیجیتالی»، «الکترونیکی» و «سایبری» همگی بیانگر یک معنی واحد برای «فضا» هستند، لذا به دلیل همین مترادف معنایی، ما در این نوشتار اصطلاح «فضای سایبری» را به خاطر کثرت استعمال اصطلاح « فضای سایبری» به نمایندگی از سایر واژه ها مورد استفاده قرار گرفته است.

گفتار دوم: مالکیت

اولین مفهومی که باید شناخته شود مفهوم مال است. این مفهوم سنگ بنای شناخت کلیه مفاهیم دیگر است. مال کلمه‌ای عربی است که در زبان فارسی به معنای «خواسته» می‌باشد. مال به چیزی که مورد رغبت انسان و مطلوب او می‌باشد و نیز به معنای چیزی که به تملک انسان در می‌آید تعریف شده است.^۱

در قانون مدنی از مالکیت تعریفی به عمل نیامده و فقط به‌عنوان یکی از انواع علاقه‌های انسان نسبت به اموال از آن یاد شده است.

^۱ - دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران، نشر مؤسسه لغت نامه دهخدا، جلد ۴۳، ۱۳۷۲، ص ۸۷.